محمد ئەمین عەصری کێیە ؟

لە مێ‌ژووی رۆشنبیری کوردیمان دا

پیاوی وامان تیادا هەڵکەوتووە بێ

قرموبرە بەبێ دەنگی

خزمەتی خۆیان کردووە،

لەو ساڵەکانی ژیانیشیاندا ماندویتی

ژیان چۆکی پێداداون و سەریان

ناوەتەوە بێ ئەوەی یەکێك

دوو وشەیان لەسەر بنوسێت.

مصطفێ نەریمان

لە پەنجاکان دا کۆمەڵە کتێبێکی وەك (لەیل و مەجنون ، رۆستەم و برزو، غەزای بە دروحنین ، فەتحی قەلای خەیبەر، خورشیدی خاوەر ، حەکایەتی مەلای مەشهور) کەوتنە بازارەوەو هەزاران دانەیان لێ چاپ کرا، بەهۆی ئەوکتێبانەوە کۆمەڵێك، فێری خوێندن و نوسینی کوردی بوون لەوێوە بازیان دایە سەر کتێبی ترو بوون بەخاوەن کتێبخانەی باش، ئەو کەسەی بیری لەوەکردەوە ئەم جۆرە کتێبانە چاپ بکات و بڵاوبکاتەوە خوا لێخۆشبو (محمد ئەمین عەصری) بوو کە لەسەرەتای پەنجاکانەوە تا نەخۆش کەوتنەکەی و مردنیشی پەیوەندیمان لەگەڵدا هەبوو بۆیە بەپێویستم زانی پانز دە ساڵ پاش مردنی ئەم چەند دێرەی لەسەر بنووسم .

رەحمەتی محمد ئەمین ساڵی ١٩١٠ لە کەرکوك لە دایك بووە لای مەلاکانی ئەو سەردەمە فێری سەرەتای زانستی ئایینی بوە لە سی‌یەکاندا توانیویتی ببێتە خوێندەوارێکی ئەوتۆ کەلە زمانەکانی عەرەبی کوردی، تورکی فارسی شارەزابێ پەیدا بکات، لەدوا ساڵەکانی سی‌یەکان دەورەیەك بۆ ماموستایان کرایەوە، محمد ئەمینیش چوە ئەو دەورەیەو بوە مامۆستا سەرەتا لە قوتابخانەی (کەلار) دامەزرا ، ئنجا گوێزرایەوە دەورو پشتی کەرکوك، لەپشوی هاویناندا دەستی دایە کتێب فرۆشتن، چەندە هەوڵی دا بگوێزرێتە ناوشار بۆی نەچوە سەر ناچار پشتی لەوەزیفەی میری کردو هات لەبەری قەلا لەساڵی ١٩٤٨ کتێبخانەیەکی دانا ، لەو سەردەمە لە شاری کەرکوك دووکتێبخانە هەبوو یەکیان کتێبخانەی (تەرەقی) لەمەر محمد ئەمین عەصری ئەویتریان کتێبخانەی (عەباس حیلمی) لەشەقامی مەجیدیە بو، کە تائێستا ئەو کتێبخانەیە ماوە لە بازاری عەصری دایە.

عەصری یەك دوو سەفەری ئەستەمولی کرد لەوێ بەبارو تەغار ئەو کتێبانەی کری کە بەپیتی عەرەبی نوسرابون و لەوێ فت کرابوون لەو کتێبانە پارەیەکی باشی دەسکەوت خۆم قاموسی ئەعلام و چەند بەرگێك لە مێژووەکانی ئەحمەد ئەمینم لێکری ، کەلەم کتێب کرینەی ئەستەمول دەمی شیرین بوو یەك دوو

سەفەری تاران و قاهیرەشی کرد و لەوێشەوە کتێبی زۆری کڕی، ئەوەبو لە سلێمانی و هەولێرە]وە بۆ کتێب کڕین ئەهاتنە کنی و دەنگی دایەوە.

کتێبخـانەو مەخزەنەکەی عەصری پڕ کتێب بوون، کتێب لەسـەر کتێبی قەلا قەلا کرابوو تا کتێبێکی ئەدۆزیەوە شەیتـان شەقی ئەبـرد ئێمەش یارمەتیمان ئەداو بۆمان ڕێك ئەخستنـەوە ، سودی نەبـوو باوەڕی بەرێك و پێکی نەبوو تا ڕۆژی تەقی دا لە جەرگم و پێم ووت (واللە کاك مـ.مد ئەمین ئەبێ بەتـۆ بوترێ حەجەری نەك عەصری) ئەو ئەم قسانەی نەئـەچـو بەگـوێـیـا ، ئەوی کتێبی خۆش بوێ ئەیزانی خۆی ئەیدۆزێتەوە نرخیشی بەدەست خۆی بوو، ئەوەندە بەتەنگ پاك و پوختـەیی و قورسی کتێبەکەوە ئەهات گوێی نەئەدایە نرخی سەر بەرگ یان ساڵی چاپکردن هەرزانی و گرانی بەدەست خۆی بوو، بەراستی پیاوێکی بەپشوو بوو.

دیسـانـەوە لەسـەرەتای پەنجاکان داوای لەهەندێ لە مامۆستایان کرد کتێبی بۆ بکەنە کوردی ئەمیش هەقی خۆیانی ئەدانێ و کتێبـەکانی یەك لە دوای یەك بە چاپ ئەگەیاند لەو مامـۆستـایـانەی هاوکاری‌یان لەگەڵ ئەکرد (عەلی باپیر ئاغاو عبدالرحمان سەلامی، مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی، مەلا شەریفی خاڵە بازیانی و هەندێکی تربون).

زۆرمـان هان دا چاپخـانەیەك بکرێت تا هات و چۆی بەغـدای لە سەر بکـەوێت و خێرو بیرێکی بۆ وشەی کوردی هەبێت، ئەوەبـو بردمـە بەغداد و دەستم دایە دەست خواڵی خۆشبو (مامۆستا علاء الدين سەججادی) ئەوەندەی پێ‌نەچو ساڵی ١٩٥٢ چاپخانەیەکی نیو داشتی دەست کەوت و هێنای لەیـەکێك لەخانوەکانیدا لەگەڕەکی (ئاوچی) لەوپەڕی بازاڕی (مزگەڕەکان) دایمەزراند لە پێشدا لە بەغداوە وەستایەکی هێنا ئنجا یەکێك لە کوڕەکانی و مەلا ڕەشید فێربوون، منیش بەهۆی ئەو چاپخانەیەوە ساڵی ١٩٥٥ کتێبی (هەڵبەست بو قوتابیان) م تیادا چاپ کرد.

لەمـاوەی (١٩٥٠ ـ ١٩٦٥)دا خواڵی خۆشبـو محمـد ئەمین عەصری چ لەکتێبخانەکەی خۆیدا یان لە چاپخانەکەی‌دا ئەم کتێبە کوردی یانەی چاپکردووە:

١ـ لەیـلـو مەجنـوون ـ وەرگـێڕی ـ عەلی باپـیر ئاغـا ساڵی ١٩٥٠(چ)مەعارف .

٢ـ میعراجنامە وەرگێڕی عبدالسلام حەیدەری ١٩٥٢ (چ) مەعارف

٣ـ دیوانی طاهر بەگی جاف ١٩٥٣ ، (چ) نەجاح

٤ـ خورشیدی خاوەر ١٩٥٣ وەرگێڕی عەلی باپیر ئاغا ، (چ) تەرەقی

٥ـ اسماعیل نامەو ناگەهان ١٩٥٣، (چ) نەجاح

٦ـ حەکایەتی دزوقازی ١٩٥٣، (چ) زەهرا

٧ـ حەکایەتی مەلای مەشهور ١٩٥٣، وەرگێڕی مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی، (چ) تەرەقی کەرکوك

٨ـ وەفاتنامەی ڕەسول نازدار ١٩٥٥، بەغداد چ عەرەبیە

٩ـ نصـائحی مفیـدە بەکوردی ١٩٥٥، وەرگێڕی عبدالسلام حەیدەری (چ) تەرەقی

١٠ـ غەزای بەدرو حونەین ١٩٥٥ وەرگێڕی مەلا شەریف خاڵە بازیانی، کەرکوك (چ) تەرەقی

١١ـ فەتحی قەڵای خەیبەر ١٩٥٥، چ تەرەقی

١٢ـ شوکردنی بێ دڵ ١٩٥٥ وەرگێڕی عەلی باپیر ئاغا (چ) تەرەقی

١٣ـ ڕۆستەم و برزۆ ١٩٥٥ وەرگێڕی فاتح فەتاح دۆلات بەغداد چ مەعارف

١٤ـ غەزای جبل ئوحود ١٩٥٦ وەرگری عبدالسلام حەیدەری (چ) تەرەقی

١٥ـ غەزەواتی محمد حەنیفە ١٩٥٦ وەرگێڕی عەلی باپیر ئاغا (چ) تەرەقی

١٦ـ سیرەتی حضرەتی محمـد ١٩٥٦ وەرگێڕی مەلا محمدی کەریم (چ) تەرەقی

١٧ـ شیرن و فەرهاد ١٩٥٦ وەرگێڕی عەلی باپیر ئاغا (چ) تەرەقی

١٨ـ دەزگیرانی ئایشەخان ١٩٥٦، (چ) تەرەقی

١٩ـ حیکـایەتی چڵ طوطی ١٩٥٦ وەرگێڕی مەلا عبدالرحمن سەلامی (چ) تەرەقی.

٢٠ـ شێخی صەنعان ١٩٥٦، چ تەرەقی

٢١ـ ئەمیر ئەرسەلان ١٩٥٦، وەرگێڕی عەلی باپیر ئاغا (چ) تەرەقی

٢٢ـ مەولود نامەی کوردی ١٩٥٧، (چ) تەرەقی

٢٣ـ کۆگای هونەر ١٩٥٧ ، وەرگێڕی مەلا عبدالرحمان سەلامی (چ) تەرەقی

٢٤ـ قیصدەی نور الصباح ١٩٥٧ وەرگێڕی مەلا عبدالکریمی بیارە (چ) تەرەقی

٢٥ـ گوڵستان ١٩٥٧ وەرگێڕی محمد فدا، (چ) تەرەقی

٢٦ـ حەیدەرنامە ، وەرگێڕی مەلا عبدالرحمان سەلامی ١٩٥٨ (چ) تەرەقی

٢٧ـ رۆستەم و جهانگیر، وەرگێڕی عەلی باپیر ئاغا ١٩٥٨، (چ) تەرەقی

٢٨ـ عاقدەی کوردی چاپی چوارەم ١٩٦٨ چ تەرەقی

٢٩ـ دیوانی طاهر بەگی جاف ١٩٦٩ بەغدا (چ) البصری

هەر لەشەستەکانەوە زەمانە رووی لە محمد ئەمین عەصری وەرچەرخاند لەلایەکەوە ناساغی لەلایەکی ترەوە ئەرکی ماڵ و منداڵ رۆژ بەرۆژ باریان قورس ئەکرد، کە ئەهاتە بەغداد ئەچومە ئەو ئوتێلەی کە لە حەیدەرخانە تیا دائە بەزی سەرم لێ ئەدا ، هەوڵم ئەدا دڵی بدەمەوە، بەڵام دڵ کەشکا وەك جاران چاك نابێتەوە بەوە دڵنیام ئەکرد کە خزمەتەکانی لە مێژووی رۆشنبیریی کوردیدا جێو مەقامی خۆێ کردوەتەوە، ئەوەبو رۆژی ١٣/١/١٩٧٥ بە یەکجاری چاوی لێك ناو کۆچی یەکجاریو ماڵئاوایی لێ کردین، لە رۆژنامەی (العراق)ی ژمارەی (٢١٦)ی رۆژی ٤/١١/١٩٧٦ بە ناونیشانی (جندي مجهول أدیٰ دوره في نشر الكتاب الكردي ثم رحل عنا) کورتەیەکم دەربارە نووسی وا ئێستا پاش پانزدە ساڵ یادی خوێنەرانی خۆشەویستم خستەوە.

پاش ئەوەی (عەصری) کۆچی دوایی کرد چاپخانەکەی بەر یەکێك لە کورەکانی کەوت کە ئێستا گوێزراوەتەوە بەری قۆریەو کەرەستەی بازرگانی پێ چاپ ئەکات.

کتێبخانەکەشی وابزانم بەر کاك (عبدالخالق) ی کورە گەورەکەی کەوت تا ئێستا کتێبخانەیەکی سەرشۆستەی هەرماوە و ناوبەناو ئەو کتێبانەی باوکی چاپی کردبوون، چاپی ئەکاتەوە هومێدەوارم لەسەر هەمان رێباز بروات و بیخاتە سەر رێنوسی کوردی ئەمرۆمان و پێویستە بە دروستی ژمارەی چاپەکانی هەر کتێبێکش بنوسێت چونکە ئەمە بایەخێکی تایبەتی خۆی هەیە .

هەزار رەحمەت لەرەوانی پاکی ئەوزاتەی کە چارەکە سەدەیەك خزمەتی کتێب و وشەی کوردی کردوە مەیش تاماوم نادی ئەم پیاوە بەنرخانە ئەخەمەوە یادی رۆڵەی ئەمرۆمان تا ئەو سەربازە نەناسراوانە بناسنەوە.

●